

Weiterbildung: орієнтація на громадянську компетентність в освіті дорослих в Німеччині

Альона Самойлова

У Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року серед «умов для сталого довгострокового відтворення людського капіталу» визначено заходи «мінімізації відтоку українців за кордон, підтримки внутрішньо переміщених осіб та створення стимулів для повернення мігрантів» [11]. Доцільність проведення цього дослідження також обумовлена приписами Гамбургської декларації про освіту дорослих, де визначено, що «освіта є результатом активної громадянської позиції і умовою для всебічної участі в житті суспільства» [6]. У вказаному документі наголошено увагу на ролі освіти дорослих в утвердженні цінностей демократії, справедливості, економічного розвитку і культури миру [6].

Слід звернути увагу, що попри актуальність і об'єктивну значущість заявленої проблеми на теперішній час є затребуваними порівняльний педагогічний аналіз відповідних систем освіти дорослих, пошук конструктивних рішень імплементації європейського досвіду в Україні. Адже освіта є динамічним соціокультурним явищем, яке потребує уваги і систематизації безперервно.

Вивчення матеріалів під час підготовки статті передбачало вивчення масиву інформаційних даних на відкритих мережових ресурсах, зокрема тих, які прямо дотичні до організації освіти дорослих у Німеччині [1–5]. Ціннісні орієнтири освітньої політики в означеному напрямі

визначено такі, що корелюються із Концепцією діяльності Університетів третього віку Л. Лук'янової [9], О. Коваль [8]. У цій статті категорія громадянської компетентності дорослих вживається у відповідності з тлумаченням і висновками, поданими у статті О. Олійника, О. Солошенко [10].

Удосконалення і розвиток системи освіти дорослих з урахуванням конструктивного досвіду європейських країн, звісно, сприятиме вирішенню заявлених багатокомпонентних завдань державної демографічної політики: «... визначити Україну як країну можливостей для самореалізації українців, побудувати модель суспільства, яка забезпечуватиме конструктивну самореалізацію та економічну незалежність громадян, готовність інвестувати здобуті за кордоном знання і ресурси в розвиток економіки та суспільного життя України, а також готовність громадян захищати себе, свою свободу, своє життя та свою країну у випадку будь-яких нових нападів чи загроз незалежності України» [11]. Завдання складне. Його вирішення потребує комплексного підходу і культуровідповідної імплементації європейського досвіду функціонування систем освіти дорослих. У Німеччині така система побудована з урахуванням приписів і має ціннісну орієнтацію на удосконалення громадянської компетентності, що для України вкрай значуще.

Мета статті: вивчення досвіду орієнтації на вдосконалення громадянської освіти

дорослих у Німеччині для ефективної імплементації в українській освіті дорослих на прикладі системи *Weiterbildung*. Дослідження ґрунтується на комплексному підході, що визначило вибір доцільних методів для аргументації висновків і пропозицій.

У матеріалах Стратегії демографічного розвитку України зазначено кризові факти: «За даними ООН за 2022 рік і Держприкордонслужби за 2023–2024 роки, від початку повномасштабного вторгнення з України виїхало 34,39 млн. українців та в'їхало 30,91 млн. (станом на 31 травня 2024 р.). Таким чином, за кордоном перебуває 3,48 млн. українців, які виїхали і не повернулися. Крім того, кількість українців, які виїхали через російську федерацію в країни Європи, згідно з опитуваннями Центру економічної стратегії становить 7,4 відсотка, тобто 0,26 мільйона» [11]. Ці факти свідчать про необхідність трансформації освіти дорослих в Україні на удосконалення громадянської компетентності дорослих. Адже тільки за умови консолідованого, громадянсько свідомого суспільства Україна відновиться і розвиватиметься у спільноті демократичних європейських країн. І в цьому досвід організації освіти дорослих у Німеччині є значущим. Імплементація цього досвіду сприятиме підвищенню репутації освіти в Україні серед європейських країн.

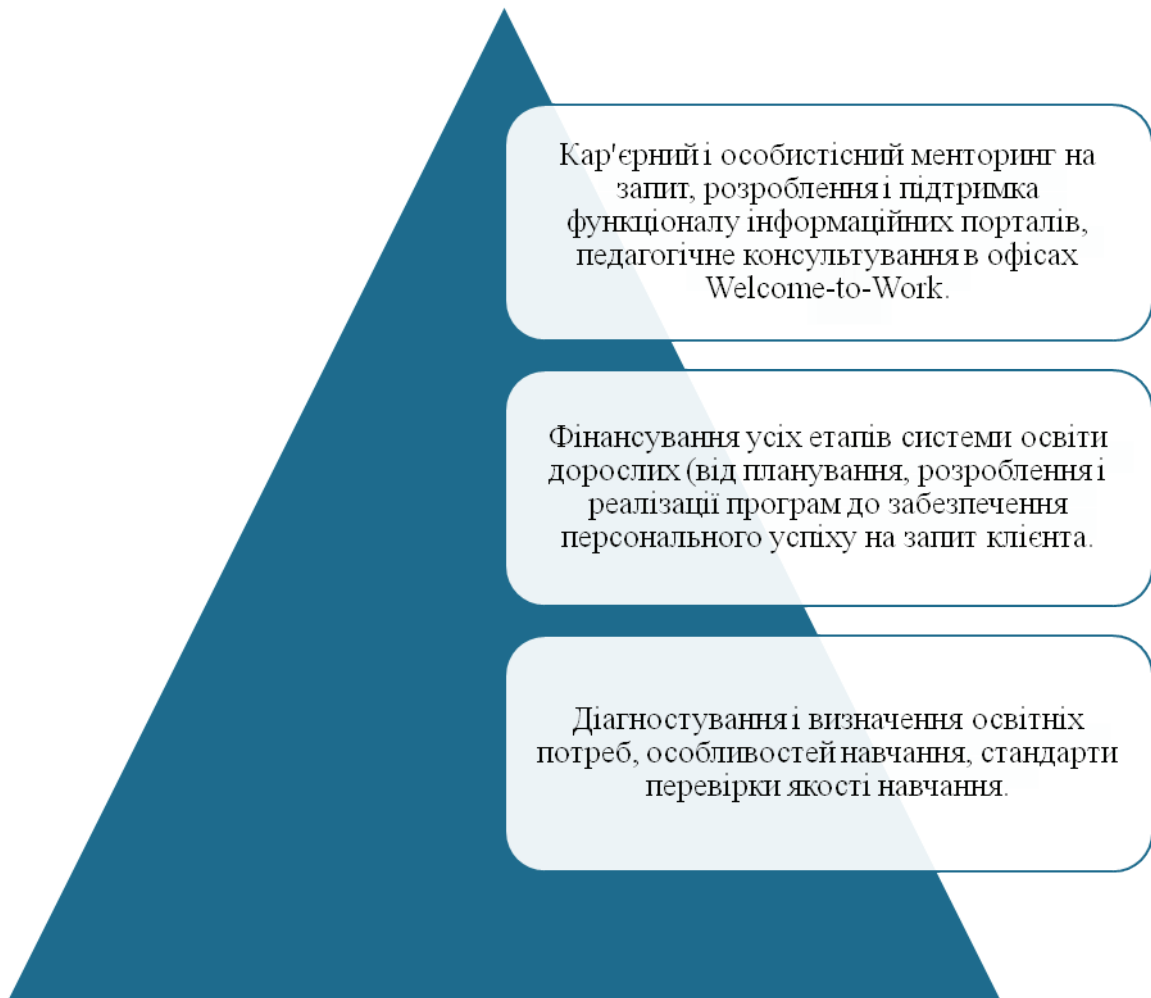
Система освіти дорослих *Weiterbildung* спрямована на покращення і поглиблення уже сформованих професійних компетентностей дорослих людей [7]. Ця система структурована відповідно до персонально значущих цілей освіти дорослих: загальне додаткове навчання для покращення певних загальних чи професійних навичок, щоб доросла людина могла розширити сферу своїх компетенцій у вже визначеному професійному напрямі, суміжних сферах; професійний розвиток, який передбачає формування нових навичок і сучасних технологічних компетентностей для кар'єрного поступу і волонтерства;

післядипломна освіта, що передбачає опанування нових освітніх рівнів, долучення до розвитку наукової кар'єри, тощо [7]. Усі три елементи цієї системи зорієнтовані на розвиток і удосконалення громадянської компетентності. Саме на це зробимо акцент. Громадянську компетентність ми розглядаємо за пропозицією О. Олійника і О. Солошенко «як інструмент для розширення можливостей особистості в суспільстві, стимулювання її мотивації, автономії та відповідальності, особливо в умовах війни та становлення демократичного суспільства» [10, с. 93].

Вивчення матеріалів з означеної теми [1–6] дало змогу структурувати характерні ознаки системи освіти дорослих *Weiterbildung*:

1. Система *Weiterbildung* поєднує цілеспрямоване удосконалення загальних і професійних компетентностей дорослих за персональним запитом, погодженням політик із роботодавцями і представниками соціальних служб. Тому комплексний підхід до реалізації персонального запиту в освіті дорослих — умова якості освітніх результатів, ефективності цільових витрат ресурсів і фінансів [3]. Наприклад, берлінська бізнес-спільнота у колаборації із партнерами надає неперервну підтримку у забезпеченні компаній, організацій і підприємств кваліфікованими працівниками. У відкритому доступі з урахуванням ідеології інклюзії і соціального розмаїття формуються «бази даних безперервної освіти та програми фінансування, інформаційні портали для пошуку можливостей навчання та подальшої освіти, а також варіантів фінансування» [2]. Сфера послуг не вичерпується консультуванням, а має широкий спектр (рисунок) [2].

2. Адаптація професійних і загальних компетентностей у системі *Weiterbildung* передбачає опори на сильні сторони здобувача додаткової освіти. Таким чином, забезпечується баланс між цінністю досвіду дорослої людини і мотивація до змін, гнучкості в опануванні актуальними технологіями у сфері професійної діяльності і дозвілля.

Наприклад, практикується інформування про серії цифрової інформації через предметні консультації на робочому місці, організація навчання на виробництві чи у межах внутрішніх політик фірми, персоналізовані консультації експертів з різних питань, у тому числі — можливих інструментів фінансування, обмін досвідом [2]. У другій ознаці громадянська компетентність формується через осмислення ролі посередництва місцевих, громадських, самоврядних і професійних спільнот, інституцій в реалізації державних політик. Клієнт через комплекс злагоджених комунікацій адресно отримує різнопланову підтримку. Це забезпечує відчуття соціальної довіри до інституцій в державі, благодворно відображається на активній громадянській позиції, сприяє формуванню свідомого патріотизму.

3. Важливим компонентом системи Weiterbildung є соціальний прогрес,

який забезпечується акцентами в цілях навчання на удосконалення громадянської компетентності дорослих. Це виражається у програмах колективної і групової роботи, практиках соціального партнерства і соціального, освітнього та інших видів волонтерства. Наприклад, дорослим особам, які пройшли навчання, пропонують налагодити зв'язки з експертами та іншими компаніями, щоб презентувати персональний досвід, на рівні менторингу реалізувати потреби освітнього, педагогічного волонтерства, розкрити свій шлях подолання труднощів. Для української освіти дорослих, на наш погляд, доволі цікавим є досвід, коли створюються короткі відео, подкасти, де дорослі здобувачі розповідають про свій шлях освітнього успіху чи подолання перешкод [4, 5]. Такий зворотний зв'язок розкриває палітру соціокультурного внеску кожного громадянина як активного і свідомого користувача освітніми послугами.

Ще одна виразна ознака освіти дорослих у системі Weiterbildung це соціальна підтримка. Вона виражається у праві на навчальну відпустку. Наприклад, у Законі про навчальну відпустку Баден-Вюртемберга (BzG BW), що набув чинності у 2015 році, передбачено працівникам у Баден-Вюртембергу право брати до п'яти днів оплачуваної відпустки на рік у свого роботодавця для подальшого навчання. Ця відпустка надається з продовженням виплати заробітної плати. Навчальна відпустка відома в інших німецьких землях «Bildungsfreistellung», «Bildungsurlaub» або «Arbeitnehmerweiterbildung» [1]. Навчальну відпустку працівник може використати для проходження кар'єрних чи професійних курсів, відвідування заходів з політичної освіти, для виконання певних видів волонтерської діяльності. Для забезпечення ефективності навчальних відпусток законодавець визначив конкретні умови, щоб скористатися таким правом. У різних німецьких землях вживається різна термінологія «Bildungsurlaub» (навчальна відпустка), «Bildungszeit» (навчальний час), «Bildungsfreistellung» (навчальна перерва) та «Weiterbildungsurlaub» (відпустка для професійного розвитку), яка по суті синонімічна, різняться і умови реалізації такого права: Bildungsurlaubsgesetz (Закон про навчальну відпустку), Bildungszeitgesetz (Закон про навчальний час), Bildungsfreistellungsgesetz (Закон про навчальну перерву). Землі Баварія та Саксонія не мають таких норм [1].

Отже, викладене підтверджує виразну орієнтацію на удосконалення громадянської компетентності під час організації додаткового навчання в системі Weiterbildung в освіті дорослих у Німеччині. Цей аспект варто імплементувати в українську практику освіти дорослих. Це дасть змогу вирішити складні завдання Стратегії демографічного розвитку України. Супровід у системі Weiterbildung в освіті дорослих у Німеччині не вичерпується консультуванням. Вона включає:

діагностування і визначення освітніх потреб, особливостей навчання, стандарти перевірки якості навчання; інформування про фінансування усіх етапів системи освіти дорослих (від планування, розроблення і реалізації програм до забезпечення персонального успіху на запит клієнта); кар'єрний і особистісний менторинг на запит; розроблення і підтримка функціоналу інформаційних порталів, педагогічне консультування в офісах Welcome-to-Work. Перспективним напрямом подальшого розроблення заявленої теми є дослідження ефективних форм і видів співпраці освітніх і соціальних інституцій для організації волонтерства у різних галузях.

Література

1. *Baden-Württemberg* — Bildungszeitgesetz Baden-Württemberg. URL: <https://www.iwwb.de/information/Baden-Wuerttemberg-Bildungszeitgesetz-Baden-Wuerttemberg-weiterbildung-88.html>
2. *Beratung zur Weiterbildung von Fachkräften*. Weiterbildung.berlin. URL: <https://weiterbildung.berlin/>
3. *Berlin* — Bildungsurlaubsgesetz (BiUrIG). URL: <https://www.iwwb.de/information/Berlin-Bildungsurlaubsgesetz-BiUrIG-weiterbildung-90.html>
4. *Diese Seite konnte nicht gefunden werden*. URL: <https://beratung-bildung-beruf.berlin/materialien/>
5. *Erfolgsgeschichten*. URL: <https://beratung-bildung-beruf.berlin/erfolgsgeschichten/>
6. *Hamburg Declaration on Adult Learning*. Adopted by the Fifth International Conference on Adult Learning. Hamburg, Germany, 14–18 July 1997. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000116114>
7. *LaruHelpsUkraine e.V.* Wir helfen Menschen, die vom Krieg nach Berlin geflohen sind. URL: <https://laruhelptukraine.com/de/>

8. Коваль О. Університет третього віку як необхідна умова збереження людського капіталу / Нац. ін-т стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-11/az_universiteti-tretogo-viku_22112024.pdf

9. Лук'янова Л. Концепція діяльності Університетів третього віку. Київ, 2021. 70 с. URL: <https://ipood.com.ua/e-library/konceptsi/konceptsiya-diyalnosti-universitetiv-tretogo-viku/>

10. Олійник О., Солошенко О. Формування громадянської компетентності як

провідний вектор діяльності кафедри теорії і методики викладання суспільно-правових дисциплін // Новий Колегіум. 2024. №4. С. 93–98. <https://doi.org/10.34142/nc.2024.4.93>

11. Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 р. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2024 р. № 922-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80#Text>

Стаття надійшла до редколегії 25.10.2025

Стаття рекомендована до друку 20.11.2025

Відомості про автора:

Самойлова Альона — аспірантка спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»; викладач циклової комісії економіки, управління та адміністрування; Відокремлений структурний підрозділ «Харківський торговельно-економічний фаховий коледж»; Харків, Україна; e-mail: alyona.samoylova966@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4761-0068>

Науковий керівник — доктор педагогічних наук, професор Я. М. Бельмаз, email: yaroslava_belmaz@ukr.net

Самойлова А. Weiterbildung: орієнтація на громадянську компетентність в освіті дорослих в Німеччині.

Мета статті полягає у вивченні досвіду орієнтації на вдосконалення громадянської освіти дорослих у Німеччині для ефективної імплементації в українській освіті дорослих. Методологія дослідження ґрунтується на комплексному підході. Використано методи дослідження: поєднання теоретичних методів пізнання (порівняльний аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, пояснення). Наукова новизна полягає в тому, що за допомогою методу порівняльного аналізу наукових джерел та матеріалів прикладного змісту у сфері організації додаткового навчання дорослих визначено сильні сторони освіти дорослих у Німеччині: 1. Система Weiterbildung поєднує цілеспрямоване удосконалення загальних і професійних компетентностей дорослих за персональним запитом, погодженням політик із роботодавцями і представниками соціальних служб. Тому комплексний підхід до реалізації персонального запиту в освіті дорослих — умова якості освітніх результатів, ефективності цільових витрат ресурсів і фінансів. 2. Адаптація професійних і загальних компетентностей у системі Weiterbildung передбачає опори на сильні сторони здобувача додаткової освіти. Таким чином забезпечується баланс між цінністю досвіду дорослої людини і мотивація до змін, гнучкості в опануванні актуальними технологіями у межах сфери професійної діяльності і дозвілля. 3. Важливим компонентом системи Weiterbildung є соціальний прогрес, який забезпечується акцентами в цілях навчання на удосконалення громадянської компетентності дорослих. Це виражається у програмах колективної і групової роботи, практиках соціального партнерства і соціального, освітнього та інших видів волонтерства. Ці напрацювання з урахуванням соціокультурних особливостей важливо імплементувати в освітні середовища університетів третього віку, курсів неформальної освіти для дорослих в Україні. Цільова орієнтація на удосконалення громадянської компетентності притаманна системі Weiterbildung у Німеччині.

Виразна орієнтація на удосконалення громадянської компетентності під час організації додаткового навчання в системі Weiterbildung в освіті дорослих у Німеччині містить потенціал, який доцільно імплементувати в освітньому просторі організації освіти дорослих в Україні. Така цільова орієнтація значуща для консолідації суспільства, утвердження національних і європейських цінностей демократії, встановлення довготривалого миру і співучасті громадян і державних інституцій у відновленні України у повоєнний час.

Ключові слова: освіта дорослих; Німеччина; освітнє середовище; громадянська компетентність; опора на сильні сторони; персональна консультація; навчальна відпустка; соціальне волонтерство.

Samoylova A. Weiterbildung: orientation on civic competence in adult education in Germany.

The purpose of the article is to study the experience of focusing on improving adult civic education in Germany for effective implementation in Ukrainian adult education. The research methodology is based on a comprehensive approach. The research methods used are: a combination of theoretical methods of cognition (comparative analysis, synthesis, abstraction, generalization, explanation). The scientific novelty lies in the fact that, using the method of comparative analysis of scientific sources and materials of applied content in the field of organizing additional adult education in Germany, the strengths of adult education in Germany have been identified: 1. The Weiterbildung system combines targeted improvement of general and professional competencies of adults at personal request, coordination of policies with employers and representatives of social services. Therefore, a comprehensive approach to implementing personal requests in adult education is a condition for the quality of educational outcomes and the effectiveness of targeted spending of resources and finances. 2. The adaptation of professional and general competencies in the Weiterbildung system involves relying on the strengths of the applicant for additional education. Thus, a balance is ensured between the value of an adult's experience and motivation for change, flexibility in mastering current technologies within the scope of professional activity and leisure. 3. An important component of the Weiterbildung system is social progress, which is ensured by the emphasis on improving the civic competence of adults in terms of training. This is expressed in collective and group work programs, social partnership practices and social, educational and other types of volunteering. It is important to implement these developments, taking into account socio-cultural features, in the educational environments of universities of the third age, non-formal education courses for adults in Ukraine. The focus on improving civic competence is inherent in the Weiterbildung system in Germany.

The clear focus on improving civic competence during the organization of additional training in the Weiterbildung system in adult education in Germany contains potential that should be implemented in the educational space of organizing adult education in Ukraine. After all, such a targeted orientation is significant for the consolidation of society, the affirmation of national and European values of democracy, the establishment of long-lasting peace, and the participation of citizens and state institutions in the restoration of Ukraine in the post-war period.

Key words: adult education; Germany; educational environment; civic competence; building on strengths; personal counseling; educational leave; social volunteering.